O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
JAMOAT XAVFSIZLIGI UNIVERSITETI

SUN’IY INTELLEKT VA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI

RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY ANJUMAN

2026-yil 27-avgust

Toshkent-2026

O’ZBEKISTON RESPUBLIKASI
JAMOAT XAVFSIZLIGI UNIVERSITETI

SUN’IY INTELLEKT VA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI

respublika ilmiy-amaliy anjumani
materiallar to’plami

2026-yil 27-avgust

I QISM

TOSHKENT-2026

KBK- 32.973.26
S-96

“Sun’iy intellekt va raqamli texnologiyalarni rivojlantirish istiqbollari: zamonaviy yondashuvlar, innovatsion yechimlar va amaliyot” mavzusida xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari. Toshkent, O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti, 2026. — 579 bet.

Mazkur to‘plamda zamonaviy raqamli texnologiyalar, sun’iy intellekt tizimlarini rivojlantirish va ularni turli sohalarga tatbiq etishning ilmiy-nazariy hamda amaliy jihatlariga bag‘ishlangan ilmiy maqolalar jamlangan. To‘plamda sun’iy intellektning rivojlanish tendensiyalari, raqamli transformatsiya jarayonlari, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali foydalanish, intellektual tizimlarni yaratish va takomillashtirish masalalari yoritilgan.

Shuningdek, materiallarda sun’iy intellekt va raqamli texnologiyalarning davlat boshqaruvi, ta’lim, iqtisodiyot, ishlab chiqarish, tibbiyot, xavfsizlik va boshqa sohalardagi imkoniyatlari, istiqbollari hamda ularni amaliyotga joriy etish mexanizmlari tahlil qilingan. Sun’iy intellektdan foydalanishda axborot xavfsizligi, ma’lumotlarni himoya qilish, raqamli etika va mas’uliyatli texnologik rivojlanish masalalariga ham alohida e’tibor qaratilgan.

To‘plam materiallari oliy ta’lim muassasalari professor-o‘qituvchilari, ilmiy tadqiqotchilar, doktorantlar, magistrantlar, talabalar, soha mutaxassislari hamda sun’iy intellekt va raqamli texnologiyalar yo‘nalishiga qiziquvchi barcha kitobxonlar uchun mo‘ljallangan.

Mualliflarning maqolalarida keltirilgan fikrlar, ilmiy xulosalar va amaliy tavsiyalar uchun mualliflarning o‘zlari mas’uldirlar. Maqolalar tahrir hay’ati tomonidan mazmunan ko‘rib chiqilgan va anjuman materiallari to‘plamiga kiritish uchun tavsiya etilgan.

Tahrir hay’ati: Tashmanov Ye.B., texnik fanlar doktori, professor.

Saidbayev B.Dj., texnik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

Jumaniyozov T.Sh., texnik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (PhD).

Yusupov U.A., kafedra katta o‘qituvchisi.

© O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti, 2026

ухудшении связи и создавать основу для цифровой системы поддержки принятия решений. Перспективность подхода связана с возможностью его дальнейшего развития на базе реальных данных спутниковых систем связи.

Литература

1. *Bishop C. M.* Pattern Recognition and Machine Learning. New York: Springer, 2006. 778 p.
2. *Goodfellow I., Bengio Y., Courville A.* Deep Learning. Cambridge, MA: The MIT Press, 2016. 800 p.
3. *Халиков А.А., Давронбеков Д.А., Курбанов Ж.Ф. Рақамли мобил алоқа воситалари: дарслик. Тошкент: Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти, 2018. 556 б*
4. *International Telecommunication Union.* Recommendation ITU-R P.618-14: Propagation data and prediction methods required for the design of Earth-space telecommunication systems. Geneva: ITU, 2023.

Kutlimuratov M. Sh.

O‘zbekiston Respublikasi
Kriminologiya tadqiqot instituti
ilmiy xodimi, kapitan.

Qoraqalpog‘iston Respublikasi mahallalarida jinoyatchilik profilaktikasini raqamlashtirish: hududiy yondashuv va raqamli texnologiyalar imkoniyatlari

O‘zbekiston Respublikasida huquqbuzarliklar profilaktikasi tizimining huquqiy asoslari shakllangan bo‘lib, uning asosiy maqsadi huquqbuzarliklarning sodir etilishiga olib keluvchi sabab va shart-sharoitlarni aniqlash, ularni bartaraf etish, fuqarolarning huquqiy ongi va madaniyatini yuksaltirish, shuningdek,

huquqbuzarlik sodir etishga moyil shaxslarga nisbatan profilaktik ta’sir choralarini qo‘llashdan iborat. O‘zbekiston Respublikasining 2014-yil 14-maydagi O‘RQ-371-son “Huquqbuzarliklar profilaktikasi to‘g‘risida”gi Qonunida huquqbuzarliklar profilaktikasining umumiy, maxsus, yakka tartibdagi va viktimologik profilaktika kabi asosiy turlari hamda uni amalga oshiruvchi subyektlarning vakolatlari belgilangan[1]. Mazkur huquqiy asos jinoyatchilikning oldini olishda profilaktik yondashuvning ustuvorligini belgilab, jinoyat sodir etilgandan keyingi ta’sir choralaridan tashqari, uning sabab va shart-sharoitlarini barvaqt bartaraf etishga yo‘naltirilgan tizimni shakllantirish imkonini berdi.

Mahalla hududida jinoyatchilikning shakllanishi va namoyon bo‘lishi bir qator hududiy xususiyatlarga bog‘liq. Xususan, aholi zichligi, demografik tarkib, ishsizlik darajasi, aholining ijtimoiy-iqtisodiy holati, oilaviy-maishiy munosabatlar, jamoat joylarining holati, transport infratuzilmasi, savdo va xizmat ko‘rsatish obyektlarining joylashuvi, ko‘cha va hududlarning yoritilganligi, videokuzatuv vositalari bilan ta’minlanganlik, kriminogen nuqtalarning mavjudligi, muqaddam sudlangan shaxslarning yashashi, yoshlar o‘rtasidagi ijtimoiy muammolar kabi omillar muayyan hududdagi kriminogen vaziyatga turlicha ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Shu bois jinoyatchilik profilaktikasini faqat respublika, viloyat yoki tuman kesimidagi umumiy statistik ko‘rsatkichlar asosida tashkil etish har doim ham yetarli samara bermaydi. Chunki bir tuman yoki shahar hududida jinoyatchilik darajasi nisbatan past bo‘lishi mumkin, ammo uning tarkibidagi ayrim mahallalarda jinoyatlarning yuqori konsentratsiyasi kuzatilishi ehtimoldan xoli

emas. Aksincha, umumiy jinoyatchilik darajasi yuqori bo‘lgan hudud tarkibida kriminogen vaziyati barqaror mahallalar ham mavjud bo‘lishi mumkin. Demak, jinoyatchilikni profilaktika qilishda **hududiy differensiatsiya va manzilli yondashuv** muhim ahamiyatga ega.

O‘zbekistonda mahalla darajasida xavfsiz muhitni shakllantirishga qaratilgan davlat siyosati so‘nggi yillarda yanada kuchaytirilmoqda. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 3-yanvardagi PQ-1-son qarorida 2025-yilda respublika mahallalarida xavfsiz muhitni yaratish va huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olish tizimi samaradorligini oshirishga qaratilgan chora-tadbirlar belgilangan[2]. Ushbu yondashuvda mahalladagi kriminogen vaziyatni barqarorlashtirish, profilaktika subyektlarining hamkorligini kuchaytirish va huquqbuzarliklarni barvaqt oldini olishga alohida e’tibor qaratilgan.

Shuningdek, jamoat xavfsizligini ta’minlash sohasida qabul qilingan normativ-huquqiy hujjatlarda mahalladagi jinoyatchilik va huquqbuzarliklarning asl omillarini ilmiy yondashuv asosida o‘rganish, olingan ilmiy xulosa va tavsiyalarni amaliyotga joriy etish hamda ularning natijadorligini baholash vazifalari belgilab berilgan[3]. Bu esa mahalla hududida jinoyatchilikni o‘rganishda faqat statistik ma’lumotlarni qayd etish bilan cheklanmasdan, jinoyatchilikning hududiy xususiyatlarini kriminologik jihatdan tahlil qilish va shu asosda amaliy profilaktika mexanizmlarini ishlab chiqish zaruratini ko‘rsatadi.

Qoraqalpog‘iston Respublikasi misolida mazkur masala alohida ilmiy va amaliy ahamiyatga ega. Chunki hududning geografik joylashuvi, aholi punktlarining o‘ziga xosligi, shahar va

qishloq hududlarining nisbati, aholining ijtimoiy-iqtisodiy xususiyatlari, infratuzilma va xizmat ko‘rsatish obyektlarining hududiy taqsimoti, ayrim hududlarning chekka joylashganligi kabi omillar jinoyatchilikning shakllanishiga turlicha ta’sir qilishi mumkin. Shu sababli Qoraqalpog‘iston Respublikasi mahallalarida jinoyatchilikni hududiy jihatdan o‘rganish va profilaktika mexanizmlarini shu xususiyatlar asosida takomillashtirish dolzarb ilmiy vazifa hisoblanadi.

Rasmiy statistik ma’lumotlar Qoraqalpog‘iston Respublikasida jinoyatchilik ko‘rsatkichlarida 2021-2025 yillar davomida sezilarli o‘zgarishlar bo‘lganini ko‘rsatadi. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasining ochiq ma’lumotlar bazasiga ko‘ra, Qoraqalpog‘iston Respublikasida ro‘yxatga olingan jinoyatlar soni 2021-yilda 3 306 tani, 2022-yilda 3 367 tani, 2023-yilda 3 554 tani, 2024-yilda 4 673 tani va 2025-yilda 5 117 tani tashkil etgan[4].

Mazkur ma’lumotlardan ko‘rinib turibdiki, 2021-yildan 2025-yilgacha Qoraqalpog‘iston Respublikasida ro‘yxatga olingan jinoyatlar soni 1 811 taga, ya’ni taxminan 54,8 foizga oshgan. Bunda 2021-2023 yillarda nisbatan barqaror o‘sish kuzatilgan bo‘lsa, 2024-yilda jinoyatlar soni 2023-yilga nisbatan 1 119 taga, 2025-yilda esa 2024-yilga nisbatan yana 444 taga ko‘paygan. Ushbu dinamika jinoyatchilik holatini chuqur kriminologik tahlil qilish, uning hududiy taqsimoti va sabablarini aniqlash zaruratini yuzaga keltiradi[5].

Shu bilan birga, jinoyatchilikning umumiy sonining o‘sishini avtomatik ravishda profilaktika tizimining samarasizligi sifatida baholash ilmiy jihatdan to‘g‘ri bo‘lmaydi. Bunda jinoyatlarni qayd etish darajasi, jinoyatchilikni aniqlash amaliyotidagi o‘zgarishlar,

jinoyat tarkibining transformatsiyasi, aholi soni va demografik o‘zgarishlar, huquqni muhofaza qiluvchi organlarning aniqlash faoliyati va boshqa omillar ham hisobga olinishi lozim. Shuning uchun mazkur statistik dinamika jinoyatchilikni faqat son jihatidan emas, balki **tarkibiy va hududiy xususiyatlar** nuqtai nazaridan o‘rganish zaruratini ko‘rsatuvchi empirik asos sifatida qaralishi lozim.

Qoraqalpog‘iston Respublikasida jinoyatchilikning ayrim turlari bo‘yicha ham sezilarli dinamik o‘zgarishlar kuzatilgan. Masalan, rasmiy statistikaga ko‘ra, o‘g‘rilik jinoyatlari soni 2021-yilda 411 tani, 2022-yilda 396 tani, 2023-yilda 394 tani, 2024-yilda 1 349 tani va 2025-yilda 1 832 tani tashkil etgan[5]. Demak, 2021-2025-yillarda o‘g‘rilik jinoyatlari soni 1 421 taga oshgan.

O‘g‘rilik jinoyatlari dinamikasidagi bunday keskin o‘zgarish jinoyatchilik profilaktikasida jinoyat turlarining hududiy konsentratsiyasini aniqlash zaruratini ko‘rsatadi. Xususan, o‘g‘riliklar qaysi mahallalarda, qanday obyektlarda, qaysi vaqt oralig‘ida, qanday sharoitlarda va qanday shaxslar tomonidan sodir etilayotgani alohida tahlil qilinishi lozim. Bunday tahlil natijasida jinoyat sodir etilishiga imkon beruvchi hududiy omillarni, masalan, yoritilmagan ko‘chalar, nazoratsiz hududlar, savdo obyektlari, avtoturargohlar, xonadonlar va boshqa obyektlardagi xavfsizlik kamchiliklarini aniqlash mumkin.

Jinoyatchilikning hududiy xususiyatlarini o‘rganishda jinoyat sodir etgan shaxslarning ijtimoiy-demografik xususiyatlari ham muhim ahamiyat kasb etadi. Rasmiy statistikaga ko‘ra, Qoraqalpog‘iston Respublikasida jinoyat sodir etganligi aniqlangan shaxslar soni 2021-yilda 2 519 tani, 2022-yilda 2 785 tani, 2023-yilda 3264 tani, 2024-yilda 2 007 tani va 2025-yilda 1

832 tani tashkil etgan[6]. Bu ko‘rsatkichlar jinoyatlar soni bilan jinoyat sodir etgan shaxslar soni o‘rtasida to‘g‘ridan-to‘g‘ri bir xil dinamika mavjud emasligini ko‘rsatadi. Shu sababli jinoyatchilik profilaktikasida faqat jinoyatlar statistikasini emas, balki jinoyat sodir etgan shaxslarning xususiyatlarini ham kompleks o‘rganish zarur.

Mahalla hududida jinoyatchilikning hududiy xususiyatlarini tadqiq etishda “kriminogen omil” tushunchasiga alohida e’tibor qaratish lozim. Kriminogen omillar deganda jinoyatchilikning shakllanishi va rivojlanishiga ta’sir ko‘rsatuvchi ijtimoiy, iqtisodiy, ma’naviy-ruhiy, tashkiliy, hududiy va boshqa shart-sharoitlar tushuniladi. Mahalla kesimida bunday omillarni aniqlash profilaktikaning eng muhim vazifalaridan biri bo‘lib, chunki jinoyatlarning oldini olish samaradorligi ko‘p jihatdan uni keltirib chiqarayotgan sabab va shart-sharoitlarni bartaraf etish darajasiga bog‘liq.

Kriminogen omillarni shartli ravishda bir nechta guruhga ajratish mumkin.

Birinchi guruhga ijtimoiy-iqtisodiy omillar - ishsizlik, kam ta’minlanganlik, doimiy daromad manbaining mavjud emasligi, mehnat bozoridagi muammolar va ijtimoiy himoyaga ehtiyojning yuqoriligi kiradi.

Ikkinchi guruhni oilaviy-maishiy omillar - oilaviy nizolar, notinch oilalar, bolalar tarbiyasidagi muammolar, ota-ona nazoratining yetarli emasligi tashkil etadi.

Uchinchi guruhga shaxsiy va ijtimoiy-psixologik omillar - huquqiy madaniyatning pastligi, jinoiy muhit ta’siri, alkogolizm va boshqa salbiy odatlar kiradi.

To‘rtinchi guruhni hududiy-infratuzilmaviy omillar - yoritilmagan ko‘chalar, tashlandiq yoki nazoratsiz obyektlar, xavfsizlik vositalari bilan ta’minlanmagan hududlar tashkil etadi.

Bunday tasnif profilaktika choralarini kriminogen omilga mos ravishda belgilash imkonini beradi. Masalan, ishsizlik asosiy omil bo‘lgan mahallada bandlik va kasbga o‘qitish choralari ustuvor bo‘lishi lozim. Yoshlar o‘rtasidagi nazoratsizlik asosiy muammo bo‘lgan mahallada ta’lim, sport, madaniy tadbirlar va ota-onalar bilan ishlash choralari kuchaytirilishi zarur. Ko‘cha va jamoat joylarida sodir etiladigan jinoyatlar ustun bo‘lgan hududlarda esa videokuzatuv, yoritish, patrullik va hududiy nazorat mexanizmlarini takomillashtirish maqsadga muvofiq.

Demak, jinoyatchilik profilaktikasida “bir mahalla - bir xil profilaktika” yondashuvidan voz kechib, **“muayyan mahalla - muayyan kriminogen omil - muayyan profilaktik chora”** prinsipini shakllantirish ilmiy va amaliy jihatdan maqsadga muvofiqdir.

Mahallada profilaktika subyektlarining hamkorligi mazkur jarayonning muhim tashkiliy elementi hisoblanadi. Amalda mahalla raisi, profilaktika inspektori, hokim yordamchisi, yoshlar yetakchisi, xotin-qizlar faoli, ijtimoiy xodim va soliq inspektori kabi subyektlar mahalla hayotining turli yo‘nalishlarida faoliyat yuritadi. 2025-yil 1-dekabrdagi Vazirlar Mahkamasining 754-son qaroriga 2-ilova bilan tasdiqlangan Nizomda “Obod va xavfsiz mahalla” tamoyili asosida ijtimoiy profilaktika tadbirlarini amalga oshirishda mazkur subyektlar va boshqa davlat organlari o‘rtasida o‘zaro hamkorlik mexanizmlari belgilangan[9].

Biroq profilaktika subyektlarining mavjudligi o‘z-o‘zidan samarali profilaktika tizimini ta’minlamaydi. Ularning faoliyati

o‘zaro muvofiqlashtirilgan, ma’lumotlar bilan ta’minlangan va aniq natijaga yo‘naltirilgan bo‘lishi lozim. Shu nuqtai nazardan, mahallada har bir kriminogen muammo bo‘yicha “muammo - mas’ul subyekt - profilaktik chora - amalga oshirish muddati - natija” tizimini joriy etish maqsadga muvofiq.

Bunday mexanizmda profilaktika inspektori faqat jinoyat sodir etilganidan keyin chora ko‘ruvchi subyekt sifatida emas, balki mahalladagi kriminogen vaziyatni tahlil qiluvchi, xavfli hudud va obyektlarni aniqlovchi, profilaktika subyektlari faoliyatini muvofiqlashtiruvchi va profilaktik choralarning natijadorligini baholovchi asosiy tashkiliy subyekt sifatida namoyon bo‘lishi lozim.

Mahalla hududida jinoyatlarning oldini olishda raqamli texnologiyalardan foydalanish ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. 2025-yilga oid normativ hujjatlarda “mahalla yettiligi” faoliyatini to‘liq raqamlashtirish, platformalarni birlashtirish orqali yagona boshqaruv va nazorat mexanizmlarini yo‘lga qo‘yish, ijtimoiy profilaktika obyektlarini barvaqt aniqlash va ular bilan tizimli ishlash vazifalari belgilangan[3]. Bu esa kelgusida mahallada jinoyatchilik profilaktikasini ma’lumotlarga asoslangan boshqaruv modeliga o‘tkazish uchun huquqiy va tashkiliy zamin yaratadi.

Raqamli profilaktika mexanizmida jinoyatlar, huquqbuzarliklar, kriminogen omillar, profilaktika hisobidagi shaxslar, xavfli obyektlar, profilaktik tadbirlar va ularning natijalari to‘g‘risidagi ma’lumotlarni yagona axborot muhitida integratsiyalash mumkin. Bunda asosiy maqsad ma’lumotlarni ko‘paytirish emas, balki ular asosida profilaktik qaror qabul qilish samaradorligini oshirishdan iborat bo‘lishi lozim.

Mahallalarning kriminogen xavf darajasini baholash ham jinoyatchilikning hududiy xususiyatlarini o‘rganishning muhim yo‘nalishi hisoblanadi. Hududlarni jinoyatlar soniga qarabgina tasniflash yetarli emas. Bunda aholi soni, jinoyatlarning dinamikasi, jinoyat turlari, takroriy jinoyatlar, xavf guruhlari, kriminogen nuqtalar, ijtimoiy profilaktika obyektlari va profilaktika natijalarini kompleks hisobga olish zarur.

Shu asosda mahallalarni shartli ravishda past, o‘rta va yuqori kriminogen xavfli hududlarga ajratish mumkin. Past xavfli mahallalarda asosiy e’tibor umumiy profilaktika va xavfning barqaror saqlanishini ta’minlashga qaratilsa, o‘rta xavfli mahallalarda muayyan kriminogen omillarga nisbatan manzilli profilaktika choralari kuchaytiriladi. Yuqori xavfli mahallalarda esa profilaktika subyektlarining kengaytirilgan hamkorligi, kriminogen nuqtalarni bartaraf etish, xavf guruhlari bilan individual ishlash va hududiy nazorat choralarini kuchaytirish talab etiladi.

Shu tariqa profilaktika resurslarini hududlarning real kriminogen ehtiyojidan kelib chiqib taqsimlash imkoniyati paydo bo‘ladi. Bu esa profilaktika tizimining samaradorligini oshirish bilan birga, inson, moliyaviy va tashkiliy resurslardan oqilona foydalanishga xizmat qiladi.

Mavzuning yana bir muhim jihati profilaktika natijadorligini baholash mezonlarini takomillashtirish bilan bog‘liq. Amaliyotda profilaktika ishlarining samaradorligi ko‘p hollarda o‘tkazilgan profilaktik tadbirlar soni, profilaktik suhbatlar, yig‘ilishlar yoki reydlar miqdori bilan baholanishi mumkin. Biroq mazkur ko‘rsatkichlar profilaktikaning haqiqiy natijasini to‘liq aks ettirmaydi.

Ilmiy nuqtai nazardan profilaktika natijadorligi jinoyatchilik dinamikasi bilan bir qatorda kriminogen omillarning bartaraf etilganligi, xavf guruhlarida ijobiy o‘zgarishlar yuzaga kelganligi, takroriy jinoyatlarning kamayishi, kriminogen nuqtalar sonining qisqarishi, jamoat joylarining xavfsizligi oshishi va profilaktika subyektlari o‘rtasidagi hamkorlik natijadorligi orqali baholanishi lozim.

Shu nuqtai nazardan profilaktika faoliyatini **“qancha tadbir o‘tkazildi?”** degan mezondan **“qaysi kriminogen omil bartaraf etildi va buning natijasida kriminogen xavf qanchalik kamaydi?”** degan natijaviy mezonga o‘tkazish maqsadga muvofiq.

Mahalla hududida jinoyatchilikning hududiy xususiyatlarini o‘rganishning ilmiy ahamiyati ham aynan shunda namoyon bo‘ladiki, hududiy kriminogen vaziyatni aniqlash profilaktika mexanizmlarini differensiatsiya qilish uchun empirik asos yaratadi. Ya’ni tadqiqot natijasida faqat “Qoraqalpog‘istonda jinoyatchilik darajasi qanday?” degan savolga emas, balki “qaysi mahallalarda qaysi jinoyatlar ko‘proq sodir bo‘lmoqda?”, “ularga qaysi omillar ta’sir qilmoqda?”, “qaysi profilaktika subyekti ushbu omilni bartaraf etishi mumkin?” va “qo‘llanilgan chora qanchalik samarali bo‘ldi?” kabi savollarga ham javob olish imkoni paydo bo‘ladi.

Mazkur masala huquqbuzarliklar profilaktikasining zamonaviy paradigmasi bilan ham uyg‘unlashadi. Chunki profilaktika tizimining maqsadi faqat huquqbuzarlik sodir etgan shaxsga ta’sir ko‘rsatish emas, balki jinoyatchilikni keltirib chiqaruvchi muhitni o‘zgartirish, xavf omillarini kamaytirish va jamoat xavfsizligini ta’minlashdan iborat. Shu ma’noda mahalla

profilaktikasi **shaxsga yo‘naltirilgan**, **oilaga yo‘naltirilgan**, **obyektga yo‘naltirilgan** va **hududga yo‘naltirilgan** profilaktika choralarining o‘zaro bog‘liq tizimi sifatida qaralishi lozim.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi yana shu bilan belgilanadiki, Qoraqalpog‘iston Respublikasida jinoyatchilik dinamikasi bilan bir qatorda uning ichki tarkibi va jinoyat sodir etuvchi shaxslarning xususiyatlari ham o‘zgarib bormoqda. Masalan, 2021-2025 yillarda 16-17 yoshdagi jinoyat sodir etganligi aniqlangan shaxslar soni 46 nafardan 88 nafarga oshgan bo‘lsa, 25-30 yoshdagi shaxslar soni 458 nafardan 602 nafarga o‘zgargan.[7; 8] Bu esa profilaktika choralarini yosh, ijtimoiy holat va hududiy muhitga qarab differensiatsiya qilish zaruratini yanada kuchaytiradi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, mazkur tadqiqotda jinoyatchilikning hududiy xususiyatlarini o‘rganishni uch bosqichda amalga oshirish maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz:

birinchi bosqichda - Qoraqalpog‘iston Respublikasi mahallalarida
2021-2025-yillardagi jinoyatchilik dinamikasi, tarkibi va hududiy taqsimoti tahlil qilinadi;

ikkinchi bosqichda - jinoyatchilikning hududiy konsentratsiyasiga ta’sir qiluvchi ijtimoiy-iqtisodiy, oilaviy-maishiy, demografik, shaxsiy va infratuzilmaviy kriminogen omillar aniqlanadi;

uchinchi bosqichda - aniqlangan kriminogen omillar va xavf darajasidan kelib chiqib, mahalla darajasida manzilli profilaktika mexanizmlarini takomillashtirish bo‘yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqiladi.

Maqolaning asosiy maqsadi Qoraqalpog‘iston Respublikasi mahallalarida jinoyatchilikning hududiy xususiyatlarini kriminologik jihatdan tahlil qilish hamda aniqlangan hududiy va kriminogen xususiyatlardan kelib chiqib, jinoyatlar profilaktikasining samaradorligini oshirishga qaratilgan taklif va tavsiyalarni ishlab chiqishdan iborat.

Shu asosda mahalla hududida jinoyatchilik profilaktikasining takomillashtirilgan modeli sifatida quyidagi mantiqiy zanjirni taklif etish mumkin:

kriminologik diagnostika - hududiy xavfni baholash - kriminogen omillarni aniqlash - profilaktika obyektini belgilash - mas’ul subyektni biriktirish - manzilli profilaktika chorasini qo‘llash - natijadorlikni baholash - qayta kriminologik diagnostika.

Mazkur model profilaktik faoliyatni bir martalik tadbirlar yig‘indisidan uzluksiz boshqaruv sikliga aylantirish imkonini beradi.

Shuningdek, mahalladagi jinoyatchilik profilaktikasini takomillashtirishda “mahalla yettiligi”ning imkoniyatlaridan samarali foydalanish, ular o‘rtasida ma’lumot almashinuvini kuchaytirish va har bir kriminogen muammo bo‘yicha aniq mas’ul subyektni belgilash muhimdir. “Obod va xavfsiz mahalla” tamoyili asosida ijtimoiy profilaktika tadbirlarini amalga oshirish tartibida ham mahalla raisi, hokim yordamchisi, profilaktika inspektori, yoshlar yetakchisi, xotin-qizlar faoli, ijtimoiy xodim va soliq inspektori o‘rtasida hamkorlik mexanizmlari nazarda tutilgan.[9]

Bundan tashqari, 2025-yildagi normativ yondashuvlarda mahallalardagi jinoyatchilik va huquqbuzarliklarning asl

omillarini ilmiy asosda o‘rganish va olingan natijalarni amaliyotga joriy etishga alohida urg‘u berilgan.[3] Bu holat mazkur tadqiqotning amaliy ahamiyatini ham belgilaydi. Chunki tadqiqot natijalari Qoraqalpog‘iston Respublikasi mahallalarida kriminogen vaziyatni baholash, resurslarni manzilli taqsimlash va profilaktika subyektlarining faoliyatini natija asosida baholashda foydalanilishi mumkin.

Xulosa

Shunday qilib, Qoraqalpog‘iston Respublikasi mahallalarida jinoyatchilikning hududiy xususiyatlarini tadqiq etish jinoyatchilik statistikasini oddiy tavsiflashdan iborat emas, balki jinoyatlarning hududiy konsentratsiyasi, kriminogen omillar, xavf guruhlari, profilaktika subyektlari va hududiy muhit o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni aniqlashga qaratilgan kompleks kriminologik tadqiqotdir.

Mazkur yondashuv asosida jinoyatchilik profilaktikasini “umumiy” choralardan “manzilli” choralarga, “reaktiv” profilaktikadan “proaktiv” profilaktikaga va “tadbirlar soni”ga asoslangan baholashdan “erishilgan natija”ga asoslangan baholash tizimiga bosqichma-bosqich o‘tkazish mumkin.

Shu sababli Qoraqalpog‘iston Respublikasi mahallalarida jinoyatchilikning hududiy xususiyatlarini aniqlash va ulardan kelib chiqib profilaktika mexanizmlarini takomillashtirish nafaqat amaliy ehtiyoj, balki huquqbuzarliklar profilaktikasi nazariyasi va amaliyoti uchun muhim ilmiy vazifa hisoblanadi. Mazkur tadqiqotda olingan natijalar mahalla darajasida kriminogen vaziyatni baholash, profilaktika subyektlarining faoliyatini muvofiqlashtirish, kriminogen omillarni barvaqt bartaraf etish va

jamoat xavfsizligini ta’minlashning samarali mexanizmlarini shakllantirishga xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining 2014-yil 14-maydagi “Huquqbuzarliklar profilaktikasi to‘g‘risida”gi qonuni. https://www.lex.uz/ru/docs/-2387357.

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 3-yanvardagi “2025-yilda respublika mahallalarida xavfsiz muhitni yaratish va huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olish tizimi samaradorligini yanada oshirish bo‘yicha chora-tadbirlar to‘g‘risida” PQ-1-son qarori. https://lex.uz/uz/docs/-7330260.

3. Ўзбекистон Республикаси қонунчилик ҳужжатлари тўплами, 2025 йил, 34-сон (1210). Маҳаллаларда жиноятчилик ва ҳуқуқбузарликларнинг асл омилларини илмий ўрганиш, ижтимоий профилактика объектларини барвақт аниқлаш, “маҳалла еттилиги” фаолиятини рақамлаштириш ва илмий тавсияларни амалиётга жорий этишга оид нормалар. https://lex.uz/law_collection/2025.

4. Ўзбекистон Республикаси Миллий статистика қўмитаси. **«Рўйхатга олинган жиноятлар сони (ҳудудлар бўйича)»**, SIAT очиқ маълумотлар базаси, 2.04.09.0001-код. Маълумотлар 2026 йил 22 апрелда янгиланган. https://siat.stat.uz/data/800.

5. Ўзбекистон Республикаси Миллий статистика қўмитаси. **«Рўйхатга олинган ўғрилик жиноятлари сони (жами)»**, SIAT очиқ маълумотлар базаси, 2.04.09.0021-код. Маълумотлар 2026 йил 22 апрелда янгиланган. https://siat.stat.uz/data/800.

6. Ўзбекистон Республикаси Миллий статистика қўмитаси. **«Жиноят содир этганлиги аниқланган шахслар сони (жами)»**, SIAT очиқ маълумотлар базаси, 2.04.09.0002-код. Маълумотлар 2026 йил 22 апрелда янгиланган. https://siat.stat.uz/data/1072.

7. Ўзбекистон Республикаси Миллий статистика қўмитаси. **«Жиноят содир этганлиги аниқланган 16–17 ёшдаги шахслар сони»**, SIAT очиқ маълумотлар базаси, 2.04.09.0015-код. https://siat.stat.uz/data/1040.

8. Ўзбекистон Республикаси Миллий статистика қўмитаси. **«Жиноят содир этганлиги аниқланган 25–30 ёшдаги шахслар сони»**, SIAT очиқ маълумотлар базаси, 2.04.09.0017-код. https://siat.stat.uz/data/1056.

9. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2025 йил 1 декабрдаги 754-сон қарорига 2-илова. **«Обод ва хавфсиз маҳалла» тамойили асосида маҳаллаларда ижтимоий профилактика тадбирларини амалга ошириш тартиби тўғрисидаги Низом**. https://lex.uz/uz/docs/7872510.

Berdiyev M.I.
O‘zbekiston Respublikasi Milliy gvardiyasi
Boshqarma boshlig‘i o‘rinbosari

Jamoat xavfsizligini ta’minlashda sun’iy intellekt kameralaridan foydalanish istiqbollari

Zamonaviy shaharlarda aholi sonining ortishi, transport oqimlarining ko‘payishi, ommaviy tadbirlar ko‘lamining kengayishi va raqamli infratuzilmaning rivojlanishi jamoat xavfsizligini ta’minlashga qo‘yiladigan talablarni kuchaytirmoqda. Bunday sharoitda xavfsizlikni faqat inson resurslari hisobiga

MUNDARIJA

1-SHO‘BA 6

QUROLLI KUCHLAR TIZIMIDA SUN’IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARI 6

Abdulhamidova N, ... 7

QR-kod va reed-solomon kodlari asosida hujjatlarni raqamli identifikatsiyalash va audit qilish 7

Yusupov B.K. 15

Avtonom ishlaydigan apparat-dasturiy himoya vositalarida foydalaniladigan sig‘imli va optik biometrik skanerlarning qiyosiy tahlili 15

Karlibayev G‘.J. 31

Saidbayev B.J...... 31

Qurolli Kuchlar boshqaruv tizimlarida sun’iy intellektga asoslangan qaror qabul qilishni qo‘llab-quvvatlash 31

Madumarova M. X.,..... 35

Sun’iy intellekt asosida harbiy xizmatchilarda zamonaviy axboriy-kreativ kompetensiyalarni rivojlantirish: xalqaro tajriba va milliy yondashuvlar (aqsh, rossiya va o‘zbekiston misolida) 35

Mamajanov I.R...... 43

Mudofaa vazirligi qo‘shinlarida sun’iy intellektni joriy etishning afzalliklari va xavflari.....43

Abdullayev E.V...... 50

Favqulodda vaziyatlar vazirligi tizimida me’yoriy-huquqiy hujjatlar bilan ishlashni sun’iy intellekt asosida takomillashtirish 50

Sattorov R.U...... 55

Qo‘riqlash faoliyatini tashkil etishda situatsion tahliliy markazlarning o‘rni. xalqaro tajriba, mamlakatimiz uchun tavsiyalarni ishlab chiqish 55

Tashmanov Y.B. 67

Avtokolonnalar harakatida harbiy xaydovchilar ishtirokini sun’iy intellekt texnologiyalarida qisqartirish.....67

Saidbayev B.J...... 73

Harbiy sohada avtonom uchuvchisiz tizimlar va dron texnologiyalarida sun’iy intellektning qo‘llanilishi 73

Jaksimov D.B. 79

Baydadayev I.Sh. 79

Sun’iy intellekt asosida ichki ishlar akademiyasi kursantlarining harbiy-kasbiy kompetentlik darajasini takomillashtirishning ayrim jihatlari 79

Ochilov I.N. 91

Mustaqillik yillarida harbiy shaharchalar va strategik obyektlarni texnik qo‘riqlash tizimlarining takomillashuvi.....91

Ziyayev B.N...... 101

Oripov O...... 115

Bozorov A.A. 115

O‘zbekiston mustaqilligi davrida qo‘riqlash faoliyatining muhandislik-texnik bazasini modernizatsiya qilish jarayonlari....115

Yunusov U.A. 136

Harbiy xizmatchilar intizomi, etiketi va muloqot madaniyatini rivojlantirishda sun’iy intellekt texnologiyalarining ahamiyati.....136

Kamalov M.E. 144
Qurolli Kuchlar tizimida sun’iy intellekt texnologiyalarini joriy etishning muammolari va istiqbolli yechimlari.....144

Ismatov J.F. 154
Mustayeva B.U. 154
Dastlabki loyihalash bosqichida qurolli kuchlar tizimida vaz 2121 avtomobilini tyuningni samaradorligini baholash mezonlarini shakllantirish 154

Mozgovoy D.N. 162
Saidbayev B.J. 162
Harbiy razvedka va kuzatuvda sun’iy intellekt asosidagi ma’lumotlarni tahlil qilish usullari 162

Bekmurodov I.R. 165
Maxsus harbiy operatsiyalarda mototransport vositalarini qo‘llash tajribasi.....165

Kamilov M.A. 172
Harbiy ta’lim muassasalariga onlayn ro‘yxatdan o‘tish tizimini yaratish: xavfsizlik, integratsiya va boshqaruv tamoyillari 172

Z.Z.Nigmatov 177
Taktik bo‘g‘in komandirlarining qaror qabul qilish jarayonida raqamli texnologiyalar va sun’iy intellekt integratsiyasi.....177

Sh. U. Narzullayev..... 186
Nostandart vaziyatlarda guruh komandirining boshqaruv qarorlarini sun’iy intellekt agenti yordamida axborot-tahliliy qo‘llab-quvvatlash 186

M.M.Boymuratov 195
Raqamlashtirilgan ta’lim sharoitida “raqamli kontent yaratish” amaliyoti 195

2-SHO‘BA 204
JAMOAT XAVFSIZLIGINI TA’MINLASHDA SUN’IY INTELLEKT VA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI QO‘LLASH MUAMMOLARI VA YECHIMLARI..... 204
Bahodirov A.B. 205
Jumaniyozov T.Sh. 205
Mustaqillikning 35 yilligida o’zbekistonda sun’iy intellekt va raqamli texnologiyalar evolyutsiyasi: raqamli iqtisodiyot, kiberxavfsizlik, ta’lim va jamoat xavfsizligidagi yangi bosqich 205

Baxtiyorova S.U...... 218
Xatamov B.B. 218
«Xavfsiz shahar» tizimlarida videoanalitika va biometrik identifikatsiya texnologiyalari: muammolar va yechimlar.....218

Tashmanov Ye.B...... 232
Jamoat xavfsizligini ta'minlash va favqulodda vaziyatlarning oldini olish tizimlari uchun telekommunikatsion optik tola asosida kombinatsiyalangan datchikning harakteristikalarini tadqiq qilish232

Tojiboyev Z.M. 237
Saidbayev B.J...... 237
Jamoat xavfsizligini ta’minlashda sun’iy intellektga asoslangan videokuzatuv va yuzni tanib olish tizimlari.....237

Turapov SH.N...... 240
Abdulhamidova N. 240

Toifalangan obyektlarda ro‘yxatga olingan hujjatlarni raqamli texnologiyalar asosida xavfsiz qabul qilish va tarqatish usuli.....241

Tashmanov Y. 250

Jamoat xavfsizligini ta’minlashda bir bosqichli detektorlar tahlili250

Sayfullayeva M.Z...... 258

Mexanik tizimlarning texnik holatini raqamli egizak va sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalangan holda baholash 258

Saidbayev B.J...... 262

Buxarbayev D. 262

Favqulodda vaziyatlarni boshqarishda raqamli texnologiyalar va sun’iy intellektdan foydalanish 262

Barotova Z. A...... 266

Axborot xavsizlik va kiberxavfsizlik sohasidagi muammo va yechimlari: hujumlarni aniqlash tizimlarida zamonaviy yondashuvlar 266

Karimov A.B. 274

Turapov SH.N...... 274

Aslonov N.R. 280

Zamonaviy shaharlar transport tizimida tirbandliklarni olidini olishning dolzarb masalalari 280

Xatamov B.B. 286

Huquqni muhofaza qilish faoliyatida katta ma’lumotlar tahlili va bashoratli modellashtirish 287

Abdurashidova K.T...... 300

Yusupov B.K. 300

Rajabova M.R...... 300

O‘pka saratoni radiologik diagnostikasida inson omili bilan bog‘liq xatoliklar va ai-cad tizimlarining klinik samaradorligi 300

Kamilov M.A. 309

Aholiga xizmat ko‘rsatishda raqamli platformalar va xavfsizlikni oshirish muammolari 309

Sirliyev E.N. 315

Sun’iy intellekt va raqamli texnologiyalarni rivojlantirish istiqbollari: psixologik yondashuv, shaxs transformatsiyasi va zamonaviy xavfsizlik muammolari 315

Sabirov M.U. 320

Jalolov A. 320

Ommaviy tartibsizliklar sharoitida toifalangan obyektlarni himoya qilishning zamonaviy taktik-uslubiy yondashuvlari.....320

Shaudenbaev N.M. 325

5G tarmoqlarida signal sifati statistikasi asosida mobilligi past qurilmalarni aniqlash va hisobot intervalini adaptiv boshqarish..325

Мавлянкариев Б.А. 332

Хатамов Б. Б. 332

Цифровые системы поддержки принятия решений и оповещения населения при авариях на объектах нефтегазовой отрасли 332

Yusupov U.A. 345

Jamoat xavfsizligi tizimlari uchun optik tola asosida kombinatsiyalangan datchiklarning arxitekturasi va ishlash prinsiplari.....345

Bozorov A.A. 350

Shukurov Sh.A...... 350
Yangi O‘zbekistonda jamoat xavfsizligini ta’minlashda intellektual videokuzatuv tizimlarining o‘rni 350

Mamaziyayev F.R...... 372
To‘rt g‘ildirakli mototransport vositalarini jamoat xavfsizligini ta’minlashda qo‘llashning ilg‘or xorijiy tajribasi: texnik-taktik va tashkiliy yondashuvlar.....372

Shukurov Sh.A...... 383
Mustaqillik davrida tinch va osoyishta hayotni ta’minlashda zamonaviy qo‘riqlash texnologiyalarining strategik ahamiyati.....383

Ochilov I. N. 396
Tinchlik va asoyishtalikni ta’minlashda qo‘riqlash naryadlari hamda muhandis-texnik vositalarning o‘zaro integratsiyasi 396

Рахматуллаева А.А...... 404
Интеллектуальный мониторинг и прогнозирование состояния спутникового радиоканала 404

Kutlimuratov M. Sh. 408
Qoraqalpog‘iston Respublikasi mahallalarida jinoyatchilik profilaktikasini raqamlashtirish: hududiy yondashuv va raqamli texnologiyalar imkoniyatlari.....408

Berdiyev M.I. 422
Jamoat xavfsizligini ta’minlashda sun’iy intellekt kameralaridan foydalanish istiqbollari 422

Sadirova M.K...... 430
Xatamov B.B. 430

Favqulodda vaziyatlarni erta ogohlantirish va boshqarishda raqamli texnologiyalar.....430

Yusupov U. A. 443

Anvarov F. I. 443

Jamoat joylarida xavfsizlikni ta’minlashda optik-tolali sensorlar tizimidan foydalanishning zamonaviy yondashuvlari.....443

Sobirov M. 450

Shahar infratuzilmasi va transport tarmoqlari xavfsizligini monitoring qilishda taqsimlangan optik-tolali datchiklarning qo‘llanilishi: muammolar va yechimlar.....450

Risqaliyev J.D. 456

Jamoat xavfsizligini ta’minlashda sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari.....456

Aliboyev B.A. 462

Toshkent tumanida yo‘l infratuzilmasini rivojlantirish va yo‘l-transport hodisalarini oldini olishning dolzarb masalalari.....462

Kuldashev I.X. 467

Bozorov A.A. 467

Mustaqillikning 35 yilligi: qo‘riqlash xizmatida zamonaviy videokuzatuv va signalizatsiya tizimlarining joriy etilganlik holati467

Saidboyev B.J...... 492

Jamoat xavfsizligi tizimlari uchun optik tola asosida kombinatsiyalangan datchiklarning arxitekturasi va ishlash prinsiplari.....492

Atamuratov F.Sh. 496

Rajabov O.O. 496
Real vaqt rejimida olomonni proaktiv boshqarish va intellektual tizimni amaliy joriy etish 496

Мавлянкариев Б.А. 500
Прогнозное моделирование распространения аварийных выбросов, пожаров и взрывов для защиты населения 500

Axmadxonov A.A. 514
Optik neyron tarmoqlar va sun’iy intellekt asosida yuqori tezlikdagi ma’lumotlarni qayta ishlash texnologiyalari.....514

Axmedov D.A 530
Harakat xavfsizligini ta’minlashda foto va video qayd etish qurilmalarining ahamiyati 530
Tashmanov Y. 540
Jamoat xavfsizligini ta’minlashda kompyuter ko‘rish va chuqur o‘rganish usullarining qiyosiy tahlili.....540

Abdugapparov A.A. 548
Kutlimuratov M.SH. 548

SUN’IY INTELLEKT VA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI

respublika ilmiy-amaliy anjumani
materiallar to’plami

2026-yil 27-avgust

I QISM

Muharrir: Tashmanov Ye.B.
Kompyuterda sahifalovchi: T.SH.Jumaniyozov

Bosishga ruxsat etildi: _____. Buyurtma: Format 60x84/16.
Times New Roman garniturasi bilan raqamli bosma usulida bosildi.
Hajmi __ sh.b.t. Adadi: 5 nusxa.

O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti bosmaxonasi